

El més enllà medieval

ANTÒNIA CARRÉ

ASSAIG

Albert Toldrà, *Après la mort. Un viatge amb sant Vicent al més enllà medieval*. Premi Octubre d'assaig. Edicions 3 i 4. València, 2000.

Hi ha moltes maneres de viatjar al més enllà, saltant-se el pas previ que és morir-se. Dante Alighieri ho va fer de forma al·legòrica amb la *Divina Comèdia*, Bernat Metge es va fer venir el més enllà al capçal del llit un dia mentre dormia en *Lo somni*, i el cavaller Ramon de Perellós va emprendre un viatge real a Irlanda, amb salconduït inclòs, fins a arribar a una illa del llac Lough Derg, al comtat de Donegal, on la tradició havia establert que hi havia l'entrada al purgatori. En va tornar amb el text que s'ha conegut com el *Purgatori de sant Patrici*, escrit el 1398, el mateix any que sant Vicent Ferrer inicia la seva carrera de predicador itinerant, després de la guarició miraculosa d'una malaltia.

El llibre d'Albert Toldrà construeix un mapa del més enllà medieval a partir de la defragmentació i catalogació dels sermons catalans, castellans i llatins (en un grau menor, però) del controvertit personatge, d'aquell dominicà orgullós i carismàtic, d'aquell histrió genial, per dir-ho amb

paraules de Joan Fuster, que va recórrer tota la Corona d'Aragó, i gran part de l'Europa Occidental damunt del seu burret i acompanyat pel seu seguici de flagel·lants i que es va convertir en un veritable fenomen de masses. El resultat és un món fortament antropomorfitzat, imatjat a partir del model de la vida urbana medieval, un món que per força havia de produir efectes de realisme en el públic consumidor d'aquelles prèdiques espectaculars i llarguïssimes. Un món que no és exclusiu, però, de sant Vicent Ferrer, sinó que és extrapolable a tota l'Edat Mitjana.

BASAT EN LA PREDICACIÓ

Amb el rerefons dels treballs de Jacques Le Goff sobre el purgatori, de Georges Minois sobre l'infern, de Norman Cohn sobre el mil·lenarisme i de Louis Réau sobre la iconografia cristiana, Toldrà emprèn l'estudi del més enllà medieval fonamentant-se en la predicació perquè era un vehicle d'instrucció bàsic, i en la literatura (amb referències a la Bíblia, les *artes moriendi*, a Ramon Llull, Francesc Eiximenis, Bernat Metge i Gonzalo de Berceo). La instrucció a través de la paraula és contrastada amb la instrucció que havien de proporcionar als llocs les imatges (amb abundància d'exemples de pintura catalana) perquè l'anàlisi de la iconografia permet recuperar la materialitat de l'imaginari.

Albert Toldrà ha fet un estudi del més enllà medieval

Toldrà divideix el més enllà en tres grans apartats: els temps, els espais, els personatges. En el primer, estudia els temps del més enllà, tant en l'àmbit individual com en el col·lectiu,

la successió de canvis cronològics que s'hi produeixen: hi trobem explicats el judici particular, el judici final, l'escatologia i la tradició apocalíptica. En el segon capítol del

llibre es descriu la geografia del més enllà: el cel, el paradís terrenal, la terra ("hun carçre ple de serps, de puces, de aranyes"), l'infern que es troba al centre de la terra constituït com un conjunt d'espais subterranis: amb els llimbs dels patriarques o el si d'Abraham (que és l'espai que ocupa el pis superior de l'infern), el purgatori (situat físicament entre els dos llimbs, l'indret on les ànimes purgants viuen submergides en el foc, de manera que s'hi "turmenta la ànima tan fort, que si una ànima exia del foch de purgatori e entrava en un forn de calç roent, gran alleugament li seria"), els llimbs dels innocents, situats a tocar de l'infern inferior, que és el veritable infern, el regne dels dimonis, de les calderes, dels condemnats i dels turments.

El tercer capítol està dedicat als personatges que poblen el més enllà, primer els àngels amb la desfílada de totes les jerarquies (àngels, arcàngels, potestats, principats, virtuts, dominacions...) i la seva representació iconogràfica (els trons, per exemple tenen forma de roda amb ulls, els querubins són de color blau i amb sis ales, els serafins, vermells i amb quatre ales i quatre rostres, braços humans i potes de vedell, com es pot observar en la reproducció d'imatges a tot color que acompanya el llibre). Després, els dimonis amb les seves analogies, símbols, natura i caracterització, amb un espai reservat als set capitans que corresponen als set pecats capitals, la descripció dels quals tenia una forta càrrega moral que havia de convèncer les ovelles descarriades de tornar al bon camí. I és que del realisme de tot plegat en depenia la salvació de moltes ànimes.

NARRATIVA

Marianne Fredriksson, *Aus migratòries*. Traducció de Carles Miró. Edicions 62. Barcelona, 2000.

La memòria té aptituds perverses, armes de doble tall que en ocasions consolen tant com martiritzen. Recuperats de manera redemptora, els records que aquí convoca Marianne Fredriksson travessen, amb la lentitud del temps que ja no hi és, la vida de dues dones marcades per la tragèdia personal. Història amarga, drama agre dolç de fantasmes revisitats, les dues *Aus migratòries* que aquí es troben entonen, però, un cant d'esperança implícit: el d'una amistat que és per sobre de tot nostàlgia, combinació equilibrada de compassió i voluntat de renèixer.

Com ja va fer a *Les filles de Hanna*, Fredriksson torna a instal·lar-se en els territoris que millor domina, el retrat minuciós i intimista de les dones, dones habitades per contradiccions i passions internes. En el cas de la novel·la que ens

ocupa, la relació que vertebrava la trama gira al voltant de dos itineraris vitals. El de la Mira, trista immigrant xilena que viatja a Suècia amb els ideals socialistes sota el braç. I el de l'Inge, professora compromesa que projecta en les seves filles la felicitat que el passat li va negar. El teló de fons s'estén aquí de manera duplicada: la Suècia contemporània del sol de mitjanit com a espai real, i el Xile actual marcat per les ferides com a espai d'evocacions doloroses. En arribar al país nòrdic, amb els seus dos fills, la Mira redescobreix la dignitat, esquincada per un marit atterridor i una filla desapareguda durant la dictadura. És aquí on neix l'amistat amb l'Inge, fonamentada en una vida tan similar en el contingut com llunyana en el continent. Així, aquestes besones *ma non troppo* es llançaran, i amb quina intensitat, a la recerca turmentada d'un passat fosc que pretenen con-

vertir en present feliç. "El passat no existeix, en tot cas està mort i enterrat", proclamarà un personatge.

ESP AIS I OLORS TRISTOS

La recreació conscientment trista dels espais i les olors arriba al llibre a nivells paroxítics. L'hivernacle que envolta la casa de l'Inge, aficionada a les flors, és alhora seu i testimoni de l'amistat de les protagonistes. Allà, entre diàlegs ombrius i desitjos compartits, s'eleva l'aroma amarga dels geranis, els agapants, i els bulbs. Una atmosfera grisa travessa cada conversa, sempre impregnada d'un to melancòlic, d'un ambient plujós convertit en la recreació odorífica dels conflictes interns de les dones. Com també el paisatge suec, les nits blanques del cel escandinau, on Fredriksson emmarca els diàlegs més colpidors però terapèutics. I és que aquestes són les úniques paraules que ajuden a

apaivagar el dolor dels records, que quan són compartits, esdevenen la forma més elevada de la nostàlgia.

Al costat de l'amistat entre l'Inge i la Mira, la novel·la detalla les relacions entre els fills i els amics, generacions que, ja a la Suècia lliure i democràtica, tracen futurs més feliços, lluny d'un dolor que no han heretat. Són, amb diferència, els protagonistes dels moments més afables del llibre, aquells que obren espais a l'amor, aquí en forma de passions irreparables, o a la reflexió sobre el temps. Amb tot, ja és hora de dir-ho, la possible força de les diferents històries sovint es veu traïda per una narració excessivament edulcorada. Hi ha, en efecte, algunes concessions sentimentalistes capaces de convertir un record amarg en tragèdia irreversible. I és una llàstima. Perquè, certament, la connexió entre ambient i sentiments té al llibre moments

francament plausibles. Però, per contra, assistim a alguns fragments on la nostàlgia destil·la quantitats de sucre que perjudiquen seriosament la salut de la trama. Així, *Aus migratòries* concentra bones dosis d'interès quan repassa, sense gaire efusions emotives, els records de les tragèdies individuals xifrades a la dictadura xilena. Tampoc no hi ha aquí contundents judicis de valor, en un recorregut històric que acaba amb la detenció de Pinochet a Londres. No obstant això, la ploma de Fredriksson es dulcifica en excés quan es tracta de retratar l'aprenentatge de la soledat de les dues amigues. Més enllà dels sentimentalismes, estem davant d'una Fredriksson de qualitat notable. La història de dues aus a la recerca d'una nova identitat és un lloc comú que l'autora de *Les filles de Hanna* trasllada a l'àmbit de l'amistat col·lapsada per la nostàlgia. En virtut d'un estil precís que defuig els barroquismes, Fredriksson traça un relat vitalista que demostra que és possible soterrar els dimonis del passat amb l'únic aixopluc d'una il·lusió nounada en forma d'amistat.

Records terapèutics

DAVID GUZMÁN